

שיעור ז: עשרים מי יודע? פרפראות לסדר

Session #7: Twenty Hors d'oeuvres for the Seder

(1) לא בד"ו פסח

ספר אבודרהם סימני המועדים

סימני המועדים. לעולם לא בד"ו פסח ולא גה"ז עצרת ולא אד"ו ראש השנה ולא אג"ו יום הכפורים ולא זב"ד פורים. לא בד"ו פסח משום לא אד"ו ראש השנה. ואנו פוסלין סי' בד"ו לפסח מפני שאם יבא פסח ביום שני יבא ראש השנה ביום ד' לפי שכל החדשים שיש מניסן ועד תשרי הם כסדרן והם יתירים על שבועות שני ימים. וראש השנה לא יוכל לבא ביום ד' לפי שיבא יום הכפורים ביום ששי ולא יוכל להיות בששי משום מתיא שאם ימות מת בששי יעמוד שני ימים יום הכפורים ושבתי ויסריח. וכן אם יבא פסח ביום ד' יבא ראש השנה ביום ששי ויבא יום הכפורים ביום ראשון ואיכא משום מתיא. וכן אם יבא פסח ביום ו' יבא ראש השנה ביום א' ויבא יום הושענא רבה בשבת ותבטל ערבה מפני שאינה דוחה שבת. ולעולם לא בד"ו ניסן ולא אד"ו אייר ולא בה"ז סיון ולא בד"ז תמוז ולא בד"ז י"ז בתמוז ולא אג"ה אב ולא בד"ז תשעה באב ולא גה"ז אלול ולא אד"ו תשרי ולא גר"ז צום גדליה ולא אג"ו מרחשון ולא ז' כסלו ולא ג' חנוכה ולא ה"ו טבת ולא ב"ז עשרה בטבת ולא א"ו שבט ולא אג"ה אדר ראשון ואדר שני. ולא אג"ז תענית אסתר:

סימן לכל מועדי השנה א"ת ב"ש ג"ר ד"ק ה"ץ ו"ף. פירוש יום ראשון של פסח יהי ט' באב והסימן א"ת. ויום שני של פסח יהיה שבועות והסימן ב"ש. ויום שלישי של פסח יהיה ראש השנה והסימן ג"ר. יום רביעי של פסח יהיה יום קנין תורה והוא שמחת תורה והסימן ד"ק. ויום חמישי של פסח יהיה צום כפור והסימן ה"ץ. ויום ו' של פסח יהיה פורים שעבר באותה שנה והסימן ו"ף:

(2) כל דצריך ייתי ויפסח

הגדה מגיד: הא לחמא עניא

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים.
כל דכפין ייתי וייל, כל דצריך ייתי ויפסח.
השתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישראל.
השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין.

(3) כאן הבן שואל...

משנה כתב יד קאופמן פסחים י:ד

מזגו לו כוס שיני, וכן הבן שואל.

אם אין דעת בן, אביו מלמדו: "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות? שבכל הלילות אין אנו מטבילים אפילו פעם אחת, הלילה הזה שתי פעמים; שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה, הלילה הזה כולו מצה; שבכל הלילות אנו לפי דעתו שלבן אביו מלמדו.

מתחיל בגנות ומסיים בשבח, ודורש מארמי אביד אבי, עד שהוא גומר כל הפרשה.

ר"ד מגיד: מה נשתנה

מה נשתנה – זה ניתקן עבור {מי שאין מי שישאל, שאילו היה לו בן שהיה שואל – לא היו צריכין לאומר, כי הא דאביי הוה יתיב קמיה דרבה, חזייה דקא מגבי פתורא – שהיו עוקרין את השולחן – אנן אכלנו שאתה עוקר השולחן מלפנינו, אמר ליה רבא, פטרתן מלומר מה נשתנה (פסחים קטו): אבל במקום שאין מי שישאל – חייבין לשאול זה את זה, ואפילו שני תלמידי חכמים הבקיין בהלכות פסח (פסחים קטז), ועל זה ניתקנה מה נשתנה הלילה הזה.

(4) ראב"ע והסדר עד עלות השחר

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסבין בבני ברק. והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם: רבותינו, הגיע זמן קריאת שמע של שחרית. אמר להם רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא. שנאמר: למען תזכר את ימים צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימי חייך – היללות. וחכמים אומרים: ימי חייך – העולם הזה, כל ימי חייך – להביא לימות המשיח.

(5) מחשב את הקץ

ברוך שומר הבטחתו לישראל, ברוך הוא. שהקדוש ברוך הוא **חשב/מחשב** את הקץ, לעשות כמו שאמר לאברהם אבינו בבית בין הבתרים. שנאמר:

ויאמר לאברהם ידע פיגרו יהיה ורעך בארץ לא להם ועבדים וענו אתם ארבע מאות שנה. וגם את הגוי אשר יעבדו ואת אנכי ואחריו יצאו ברכש גדול. והיא שעמדה לאבותינו ולנו שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו. אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו, והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם.

6 מקרא ביכורים והסדר

וְדֹרֵשׁ מֵאַרְמֵי אֲבִד אָבִי:

דברים כו, א-יא

(א) וְהָיָה כִּי־תָבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה וּרְשָׁתָהּ וּשְׁבַתָּ בָּהּ: (ב) וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל־פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְרֵא מֵאֲרֶזֶךְ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וּשְׂמַתָּ בַטֶּנָּא וְהִלַּכְתָּ אֶל־הַמְּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשֶׁכֶן שָׁמוֹ שָׁם: (ג) וּבָאתָ אֶל־הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַיָּמִים הַהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הַגְּדִתִי הַיּוֹם לַה' אֱלֹהֶיךָ כִּי־בָאתִי אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבוֹתַי לָתֵת לָנוּ: (ד) וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנָּא מִיָּדְךָ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבֵּחַ ה' אֱלֹהֶיךָ: (ה) וְעִנִּיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲרַמְלֵי אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיִמָּה וַיִּגְר שָׁם בְּמַתִּי מֵעַט וַיְהִי־שָׁם לְגֹזֵל גְּדוֹל עָצוּם רָבִב: (ו) וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרַיִם וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה: (ז) וַנִּצְעַק אֶל־ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע ה' אֶת־קִלְנוּ וַיֵּרָא אֶת־עֵינֵינוּ וְאֶת־עַמְלָנוּ וְאֶת־לַחֲצָנוּ: (ח) וַיּוֹצֵאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרַע נְטוּיָה וּבְמַרְא גְדוֹל וּבְאֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים: (ט) וַיִּבְאֵנוּ אֶל־הַמְּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן־לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבָשׁ: (י) וְעַתָּה הִנֵּה הֵבִיתִי אֶת־רֵאשִׁית פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נָתַתָּה לִּי ה' וְהִנַּחְתּוּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ: (יא) וְשִׂמַּחְתָּ בְּכָל־הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתְךָ אִתָּה וְהִלִּיתָ וְהִגַּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ:

7 לבן הארמי

צא ולמד מה בקש **לבן הארמי** לעשות ליעקב אבינו.
שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקור את הכל.
שנאמר: ארמלי אבד אבי

8 רבבה כצמח השדה

יהי־שָׁם לְגֹזֵל גְּדוֹל עָצוּם רָבִב
רַבְבָּה כְּצִמַח הַשָּׂדֶה נִתְתִּיךָ וְתַבְרֵלִי וְתַגְדְּלִי וְתַבְאֵי בְעַדֵי עַדִיִּים שְׂדֵים נִלְנוּ וּשְׁעָרֶיךָ צִמַח וְאֶת עָרְסָם וְעָרִיהָ.
וְאֶעֱבֹד עָלֶיךָ וְאֶרְאֶךָ מִתְבוֹסֶסֶת בְּדַמְיֶיךָ וְאֶמְר לָךְ בְּדַמְיֶיךָ חַיִּי וְאֶמְר לָךְ בְּדַמְיֶיךָ חַיִּי

9 הבה נתחכמה לו

וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרַיִם – כָּמָה שְׁנָאֵמַר:
הֵבֵה נִתְחַכְמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרָאֵנָה מִלְחָמָה וְנוֹסֶף גַּם הוּא עַל שְׁנֵאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ
שמות א, ח-י
(ח) וַיִּקַּם מִלֶּךְ־חָדָשׁ עַל־מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא־יָדָע אֶת־יוֹסֵף: (ט) וַיֹּאמֶר אֶל־עַמּוֹ הִנֵּה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם מִמֶּנּוּ:
(י) הֵבֵה נִתְחַכְמָה לוֹ פֶּן־יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי־תִקְרָאֵנָה מִלְחָמָה וְנוֹסֶף גַּם־הוּא עַל־שְׁנֵאֵינוּ וְנִלְחַם־בָּנוּ וְעָלָה מִן־הָאָרֶץ:

10 זו פרישות דרך ארץ

וַיֵּרָא אֶת־עֵינָיו – זו פְּרִישוּת דֶּרֶךְ אֶרֶץ, כָּמָה שְׁנָאֵמַר: וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּדַע אֱלֹהִים

11 ויוציאו

וַיּוֹצֵאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרַע נְטוּיָה וּבְמַרְא גְדוֹל וּבְאֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים.

- ב. ביד חזקה, זה הדבר, כמו שנאמר הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן דבר כבוד מאד.
- ג. ובזרוע נטויה, זו החרב כמו שנאמר וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים.
- ד. ובמרא גדול, זו גלוי שכינה, כמו שנאמר או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדולים ככל אשר עשה לכם ה' אלהיכם במצרים לעיניך.
- ה. ובאותות, זה המטה, כמו שנאמר ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות.
- ו. ובמופתים, זה הדם, כמו שנאמר ונתתי מופתים בשמים ובארץ, דם ואש ותמרות עשן.
- ז. דבר אחר, ביד חזקה שתיים, ובזרוע נטויה שתיים, ובמורא גדול שתיים, ובאותות שתיים, ובמופתים שתיים, אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים,

12 הרחבת המכות

- רבי יוסי הגלילי אומר: מנין אתה אומר שלקו המצרים במצרים עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות? במצרים מה הוא אומר? ויאמרו החרטום אל פרעה: אצבע אלהים הוא, ועל הים מה הוא אומר? ויאמר ישראל אתה ה' הגדלה אשר עשה יי במצרים ויידאו העם את יי ויאמינו ביי ובמשה עבדו. כמה לקו באצבע? עשר מכות. אמור מעתה: במצרים לקו עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות.
- רבי אליעזר אומר: מנין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של ארבע מכות? שנאמר: ישלח-בם חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים. עברה - אחת, וזעם - שתיים, וצרה - שלש, משלחת מלאכי רעים - ארבע. אמור מעתה: במצרים לקו ארבעים מכות ועל הים לקו מאתיים מכות.
- רבי עקיבא אומר: מנין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של חמש מכות? שנאמר: ישלח-בם חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים. חרון אפו - אחת, עברה - שתיים, וזעם - שלש, וצרה - ארבע, משלחת מלאכי רעים - חמש. אמור מעתה: במצרים לקו חמשים מכות ועל הים לקו חמשים ומאתים מכות.

13 ר"ג - לא יצא ידי חובתו

משנה כתב יד קאופמן פסחים י"ה

ר'בן גמליאל אומר: כל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו: **פסח, מצה ומרורים.**

פסח, על שם שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים.
מרורים, על שם שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים.
מצה, על שם שנגאלו.

14 בכל דור ודור

בכל דור ודור חיב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים, שנאמר: והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה יי לי בצאתי ממצרים. לא את אבותינו בלבד גאל הקדוש ברוך הוא, אלא אף אותנו גאל עמם, שנאמר: ואתנו הוציא משם למען הביא אתנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו נוסחת רמב"ם

בכל דור ודור חיב אדם להראות את עצמו כאלו הוא **בעצמו יצא עתה משיעבוד מצרים** שנאמר ואתנו הוציא משם

15 שירה חדשה ושיר חדש

לפיכך אנחנו חיבים להודות, להלל, לשבח, לפאר, לרומם, להדר, לברך, לעלה, ולקלס למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו: הוציאנו מעבדות לחרות מיגון לשמחה, ומאבל ליום טוב, ומאפלה לאור גדול, ומשיעבוד לגאולה. ונאמר לפנינו **שירה חדשה**: הללויה.

...הלל...

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים, והגיענו הלילה הזה לאכל בו מצה ומרור. כן יי אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום, שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך. ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים אשר יגיע דמם על קיר מזבחתך לרצון, ו**ונודה לך שיר חדש** על גאלתנו ועל פדות נפשנו. ברוך אתה יי גאל ישראל.

16 ברכת ההלל (שאינו)

ר"ן על ר"ף ר"ף פסחים כ"ו:

אבל רבינו האי גאון ז"ל כתב בתשובה שאין מברכין על הלל שבילי פסחים לגמור את ההלל שאין אנו קוראין אותו בתורת קורין אלא בתורת אומר שירה

17 פרק א' דהלל מצרים

תהלים קיג, א-ט

(א) הללו יהוה הללו עבדי ה' הללו את שם ה': (ב) יהי שם ה' מברך מעתה ועד עולם: (ג) ממזרח-שמש עד-מבוא מְהַלֵּל שם ה': (ד) רם על-פלגים ה' על השמים כבודו: (ה) מי כה' אלהינו המגביהי לשבת: (ו) המשפילי לראות בשמים ובארץ: (ז) מקימי מעפר דל מאשפת ירים אביון: (ח) להושיבי עס-נדיבים עם נדיבי עמו: (ט) מושיביו עקרת הבית אס-הבנים שמחה הללויה:

(18) ברכת הגאולה והוספת ר"ע
משנה פסחים י:

עד היכן הוא אומר, בית שמאי אומרים, עד אם הבנים שמחה. ובית הלל אומרים, עד חלמיש למעינו מים. **וחותם בגאולה**. רבי טרפון אומר, אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים, ולא היה חותם. רבי עקיבא אומר, כֹּסֶן ה' אֱלֹהֵינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום, שמחים בגבנו עירד וששים בעבודתך, ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים כו', עד ברוך אתה ה' גאל ישראל.

(19) זכר למקדש כהלל
במדבר ט:יא

בחודש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אותו **על מצות ומרדים יאכלהו**:
זכר למקדש כהלל. כן עשה הלל בזמן שבית המקדש היה קיים, היה כורד מצה ומרור ואוכל ביחד, לקיים מה שנאמר:
על מצות ומרדים יאכלהו

(20) צפון
שמות ב, א-י

(א) וילך איש מבית לוי ויקח את-בת-לוי: (ב) ותהר האשה ותלד בן ותרא אתו בייטוב הוא ותצפנהו שלשה ירחים: (ג) ולא יכלה עוד הצפינו ותקח-לו תבת גמא ותחמרה בחמר ובזפת ותשם בה את-הילד ותשם בסוף על-שפת היאר: (ד) ותתצב אחתו מרחק לדעה מה יעשה לו: (ה) ותרד בת-פרעה לרחץ על-היאר ונערתיה הלכת על-יד היאר ותרא את-התבה בתוך הסוף ותשלח את-אמתה ותקחה: (ו) ותפתח ותראהו את-הילד והנה-נער בכה ותחמל עליו ותאמר מילדי העברים זה: (ז) ותאמר אחת אל-בת-פרעה האלך וקראתי לך אשה מינקת מן העברית ותינק לך את-הילד: (ח) ותאמר-לה בת-פרעה לכי ותלך העלמה ותקרא את-אם הילד: (ט) ותאמר לה בת-פרעה היליכי את-הילד הזה והינקוה לי ואני אתן את-שכרך ותקח האשה הילד ותניקהו: (י) ויגדל הילד ותבא-הו לבת-פרעה והיטלה לבן ותקרא שמו משה ותאמר כי מן-המים משית-הו: